

Hoe overleeft de levendbarende hagedis op Walcheren?

Waar de zandhagedis de exclusieve bewoner is van de vastelandsduinen komt op de Zeeuwse eilanden alleen de levendbarende hagedis voor. De huidige populaties in Zeeland - de meest westelijke van deze soort in Nederland - zijn het resultaat van een onwaarschijnlijke overlevingskunst.

INGO JANSSEN, KEES MUSTERS & RAYMOND CREEMERS

*Het hoge smalle duin bij Valkenisse is leefgebied van de levendbarende hagedis.
Foto: Michel van Kapelle*

Het zeer dynamische Zeeuwse landschap heeft de afgelopen 15.000 jaren meerdere gedaante- en verwisselingen ondergaan. Dat er toch nog de levendbarende hagedis voorkomt, ver van zijn kernleefgebied, is eigenlijk niets minder dan een klein wonder van de natuur. Maar wellicht heeft de mens hier een rol in gespeeld.

Na de laatste ijstijd (Weichselien) is het noordwesten van Europa vanuit verschillende overlevingsgebieden opnieuw gekoloniseerd door de koudbloedige reptielen. De levendbarende hagedis is als geen ander reptiel aangepast aan koude en kan overleven in natte gebieden. De eieren blijven in het lichaam van de moeder totdat ze uitkomen. De jonge hagedisjes komen in een dun vliesje ter wereld. Hierdoor had de levendbarende hagedis na de ijstijd een voor-

sprong op andere soorten. Zo heeft hij als enige reptiel Ierland weten te bereiken.

Het vroege Zeeland was zijn leefgebied

Door het smelten van het ijs liep het Noordzeebekken langzaam vol met water. Aanvankelijk groeiden er bossen op de plaats waar nu Zeeland ligt, maar rond 6000 jaar voor Christus ontstonden hier grote veengebieden door het stijgende grondwater. De zee breidde zich verder uit, overspoelde de veengebieden en zette er kleilagen op af, maar de zeespiegelstijging begon af te nemen. Rond 3500 jaar voor Christus ontstond er een gordel van strandwallen en duinen ter hoogte van de huidige kust die het hele gebied afsloot, behalve de smalle monding van de Schelde. Achter de duinen verzoette het gebied en er kon opnieuw veen ontstaan. Tot ongeveer 300 jaar na Christus was het huidige Zeeland een veengebied dat aan de zee kant werd begrensd door een vrijwel aaneengesloten brede duinenrij, en in het zuiden en het oosten door pleistocene dekzanden. Rond 300 jaar na Christus brak de zee door de duinenrij en werden grote stukken van het veen weggeslagen zodat een eilandenrijk ontstond tussen brede zeearmen en getijdereken. Op het overgebleven veen werd opnieuw zeeklei afgezet. Duinen, veen-

De levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) komt slechts voor in de duinen van Walcheren, Schouwen en Terschelling. Het areaal van deze soort in Nederland is vooral gelegen op de hogere zandgronden. De duinen van het vaste land en Vlieland zijn het leefgebied van de wat forsere zandhagedis (*Lacerta agilis*) die de duinen van Walcheren en Schouwen nooit heeft bereikt. Op Terschelling en in het binnenland komen beide soorten naast elkaar voor. Kaartje: RAVON

gebieden en dekzandgronden zijn allemaal leefgebieden van de levendbarende hagedis en we nemen aan dat de soort in ieder geval tot 300 jaar na Christus in heel Zeeland voorkwam. Of de mens de verspreiding van deze soort in Zeeland heeft beïnvloed is onbekend, maar het valt niet uit te sluiten dat vanwege toenemend goederen-transport en stijgende importantie van steden als Vlissingen en Middelburg er hagedissen zijn getransporteerd.

Op Walcheren nog in twee gebieden

De huidige verspreiding van de levendbarende hagedis beperkt zich op Walcheren tot twee gebieden: de duinen ten noordoosten van Domburg (Oranjezon en de Manteling) en de duinen ten zuidoosten van Zoutelande, de enige duingebieden op Walcheren die breder zijn dan alleen de zeereep.

Oranjezon is een voormalig waterwingebied. Er loopt een aantal kanalen doorheen en er groeien dennenbossen. Het oostelijke deel van het kanalenstelsel is vergraven tot vochtige duinvalleien. Naast verstruikte delen zijn er nog volop open en grazige stukken te vinden. Oranjezon is een vrij rustig gebied. De binnenduintrand hier heet de Manteling. Dit zijn drukbezochte bossen en landgoederen. De levendbarende hagedis is hier bekend vanaf begin jaren zestig, de laatste waarneming dateert uit 1999.

Het duingebied ten zuidoosten van Zoutelande is veel smaller dan Oranjezon. Het bestaat maar uit enkele duinrijen. Het strand is hier het drukste

De levendbarende hagedis is aangepast aan koudere en vochtige omstandigheden: de soort is eierlevendbarend (ovovivipaar) en is tot op zekere hoogte vriestolerant. Toch zoekt ook deze hagedis graag de zon op tussen het lange gras.
Foto: Ingo Janssen

Waarnemingenkaart uit tijdschrift RAVON 46 (2012):
■ 2002 - 2010
■ 2011

van Walcheren. Ook de smalle strook vochtig bos achter de duinen wordt intensief gebruikt, maar de duinen zelf zijn vrijwel ontoegankelijk, op een enkel wandelpad na. De duinen zijn vooral met duindoorn begroeid. Sinds enkele jaren zijn hier vrijwilligers actief die struiken weghalen en enkele poelen hebben aangelegd. De levendbarende hagedis is hier bekend vanaf begin jaren zestig. Recente waarnemingen zijn afkomstig uit 2004, 2010 en 2012. In Rammekenshoek, een klein natuurreservaat ten oosten van Vlissingen, dateren de laatste waarnemingen uit 1979 en 1981.

Heeft de levendbarende hagedis toekomst op Walcheren?

De genoemde populaties zijn klein en het leefgebied is beperkt, bovendien is de status van de populatie in Oranjezon sinds 1999 onduidelijk. Wel geniet de levendbarende hagedis vanuit de overheid enige aandacht: hij is als aandachtsoort opgenomen in de Nota Soortenbeleid van de Provincie Zeeland. Of de levendbarende hagedis zich kan handhaven op Walcheren is de vraag. Aangezien de soort landelijk afneemt is het onwaarschijnlijk dat de levendbarende hagedis Walcheren op eigen kracht kan herkoloniseren. Alle reden dus om de huidige populaties en hun leefgebieden zo goed mogelijk te beschermen.

INGO JANSSEN & RAYMOND CREEMERS ZIJN IN DIENST VAN STICHTING RAVON DIE ZICH INZET VOOR DE BESCHERMING VAN REPTIELEN, AMFIBIEËN EN VISSSEN.
KEES MUSTERS IS VRIJWILLIGER VOOR STICHTING RAVON IN ZEELAND